

Ben bir mahpus defteriyim

Türk şiiri denince akla Nâzım, Nâzım diyince akla şiir gelir. Türk edebiyatına adını şiirleriyle yazdıran Nâzım denince akla ne yazık ki "mahpushane" de gelir. Dizeleri hafızalara kazınan, tiyatrolara, filmlere geçen şairin hapisane defterleri, tıpkabasmı olarak **Yapı Kredi Yayınları'nın** 5000'inci kitabı olarak yayımlandı. Defterler, onun acaclarını, sevinçlerini, kırıncılarını, ümitlerini görebilmek için büyük fırsat.

Bazi insanların adını duyduğumuzda içimizden bir pınar akar sanki. O adın zihinde ve kalpte yankılandırıklarla çağırışlıklarına bırakırsınız kendinizi. Düşünür, zihninizde canlandırır, anımlandırır ve hayatınıza kattığı anlamı ararsınız. Bu bazen sadece bir kelimeyi bazen koca bir romanı, ya da bir resim. Bir insan size bir kelime de bırakabilir, bir resim de bir roman da bir cümle de. Ana her ne bırakırsa bırakın, o şey sizde "bir etki bırakmışsa" o zaman kalıcılığı edemiştir demektir.

Nâzım Hikmet'i düşünün. O, her şeyden önce Türk şiirini ifade eder. Dili kullanış, duygularını aktarış, kimi zaman haykırışlarıyla ortaya çıkarır şiirlerini. Ne yazık ki Nâzım ömrünün on iki yılını hapisanede geçirdi. 61 yıl süren yaşantısına pek çok eser sığdıran, şiirleri, oyunları, mektupları, anıları **kitaplara** sığmayan, hakkında tiyatro oyunları sahnelenen, filmler çevrilen Nâzım Hikmet Ran, Moskova'ya gömüldü ve "Yoldaşlar, nasip olmazsa görmek o günü/ ölürsem kurtuluştan önce yani, alıp götürürün/Anadolu'da bir köy mezarlığına gömün beni" dediği vasiyeti yerine getirelmede de 2009 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığını yeniden kazandı.

Yayımlattıklarının yanı sıra Nâzım'dan geriye pek çok not, mektup ve defter kaldı.

Nâzım'ın Cep Defterlerinde Kavga, Aşk ve Şiir Notları (1937-1942) **YKY** / 220 TL

İPEK CEYLAN ÜNAL
ilunalan@gazetevatan.com

ce" (YKY) olmuştur.

Şimdi ise şahane bir tıpkabaskımla karşı karşıyayız: Nâzım'ın 1937-1943 yılları arasında İstanbul, Ankara, Çankırı ve Bursa hapisanelerinde tuttuğu 6 cep defteri "Nâzım'ın Cep Defterlerinde Kavga Aşk ve Şiir Notları" adıyla **yayımlandı**. Memet Fuat'ın "Bunu yapmak çilğin yayıncı ister" dediği ve **Yapı Kredi Yayınları'nın** 5000'inci kitabı olarak **yayımlanan** tıpkabasmı, edebiyat çevresince büyük heyecanla karşılandı zira bu defterler, yazarın hapisanede tuttuğu defterler.

Defterlerde şair olarak ustalığını, nasıl yazdığını, davalar süresince şaşkınlığını, maşumiyetine inançını görüyorsunuz. Ayrıca çoşullarını, o dönemi ki savaslar var, kendi yaptığı haritalar üstünde cephe takibi etmeye çalışış, yokluk, yoksulluk dönemleri... Her şeyin farkında üstelik, buna rağmen ümidini kaybetmediği gibi, etrafındaki- lere de buluşturmuş. Şair Nâzım'ı, Aşk Nâzım'ı, insan Nâzım'ı, mesecisini "Esir düşmekte değil, / teslim olmamakta bitimin mesele" diye ifade eden Nâzım'ı daha iyi tanımak için ipuçlarıyla dolu defterler.

Defterlere basılış sürecini ve her bir defterin detaylı olarak hikâyesinin yer aldığı "Zeyl" eşlik ediyor. Projenin sorumlusu Handan Durgut şöyle diyor: "Notlar çözüldüğü şiirlerin çoğunun Dört Hapisaneden olduğunu gördük. Sonradan İnsan Manzaraları'na dönüşecekler de az değildi. Piraye'ye aşkı da notlanmıştı. Üç davasından notlar da içeriyordu. Cebe sığacak kadar küçüktiler ve Nâzım Hikmet'in şairliğinin yanı sıra aşık ve mahkûm halini de gösteriyorlardı. Böylece bu çalışmanın adına karar verilmiş oldu."

"Burası benden başka kaç insanın evi-di? / Bilmiyorum, / Ben bir başıma onlardan uzamım, hep birlikte onlar benden uzak" diye düştü defterine, ardından söyle devam etti "(...) Bugün pazar, / Bugün ben ilk defa güneşe çıkardılar, / Ve ben ömrüme ilk defa gökyüzünün bu kadar benden uzak / bu kadar mavî / bu kadar geniş olduğuna şaşarak / kımıldanmadan durdum." dizelerinin yazılışına tanıklık edebileceğiniz defterler bu büyük yazarın sevinçlerini, hüznlerini, kırıncılıklarını, acaclarını, özlemlerini bulabileceğiniz eşsiz bir okuma sunuyor.

Aşk ve mahkûm halini de gösteriyor

YÜCEL Demirel editörlüğünde Erden Akbulut, Yeşim Bilge, Handan Durgut, Mehmet Ulusel'den oluşan Piraye Koleksiyonu Çalışma Grubu tarafından yayına hazırlanan defterlerin yayımlanma ve keşfedilme sürecini Handan Durgut anlattı.

■ Nâzım Hikmet'in cep defterlerinin basılması nasıl gündeme geldi? O süreç nasıl ilerledi?

2002'de kaybettik Memet Fuat'ı. 2004-2011 yılları arasında, Memet Fuat'ın anma günlerinde 7 yıl boyunca o güne özel mini sergiler ve kısa metraj filmler hazırlıyorduk. Malzemesini Memet Fuat'ın kitaplığından oluşturduğumuz çalışmalardı. Elimizdeki videolardan birinde bu defterler hakkında Yeşim Bilge'nin "Tıpkabasmalarını yapsak ne güzel olurdu" yorumu üstüne Memet Fuat'ın "Bunu yapmak çilğin yayıncı ister" dediğini fark ettik. Oyle bir tonda söylüyorduk ki bunu, çok istemiş ama yapamamış olmanın üzüntüsüyle... Sanki içinde ukde kalmış gibi, sanki vasiyet eder gibi. "Çankırdan Piraye'ye Mektuplar" böyle basıldı. O defterler arasında basılmaya en hazır olanıydı. Sonra sıra bu 6 deftere geldi.

■ Ne kadar sürdü?

2014 yazında başladık. Defterler taranıp önümüze geldiğinde bulmaca çözmeye başladık. En okunaklısı Besinci Defter'di. "Çankırdan Piraye'ye Mektuplar"ın müsvedesiydi. 40 Çankırı, 41 Bursa. Ya diğerleri? Transliterasyonla bekledik sabırsız heyecanla... Bir yandan da Latin alfabesiyle yazılı notları çözüp tarılemeye koyulduk. Sonra da sırayla sayfa sayfa, satır satır, bazen kelime kelime ilerledik. Hâlâ çözülmemişler de var. Kim bilir okurlardan çözen olursa paylaşmasını dileriz.

Mehmet Ulusel
Tasarımcı

Defterlerin aslına uygun olması için uğraştık

■ Tasarımı oluştururken nelere dikkat ettiniz?

Öncelikle okunaklı/ anlaşılır olması ve tasarımın defterlerin kendilerinin önüne geçmemesi önemliydi. Tabii baskıda defterlerin aslına uygun olması için de Ofset Yapımevi ile birlikte çok çaba harcadık.

■ Bu işin sizin için önemi ve zorlukları nelerdi?

Nâzım Hikmet'in bu güne kadar kimsenin görmediği defterlerinin ortaya çıkıyor olması bu nedenle de "düzgün" bir çalışma yapılması gerekmesiydi. Zorluktan ziyade en çok dikkat gerektiren konu sayfalardaki notların, yazıların, şiirlerin doğru okunması ve bunların sayfalarda yerli yerinde verilebilmesiydi.

■ 2005'ten beri Memet Fuat Kitaplığı'nın düstüriyorsunuz. Nasıl bir kitaplık bu?

Baştan çıkancı. Bazı raflar, bazı kitap sırtları tehlike arz edecek kadar tahrik ediciydi. Nâzım Hikmet'in ilk baskılan bunlardı. Süreli yayınların çoğu hekeza. Düzenleme denemez. Düzenliydi zira. Bizim yaptığımız bir tür envanter çıkarmaktı. Memet Fuat'ın kitaplığını kayıt altına alıp araştırmacıların, ilgilienlerin yararlanmasını sağlamak amacımız. 2005-2007 arasında iki seneden biraz fazla sürdü kayıt işlemi. Altı ayda tamamlanabilecek bir çalışmaydı, 4 kat bir zamana yayılması müsebbibi işte o tahrik eden raflar, kitaplardır. Tehlike, önceden belirlediğim kayıt düzenine aklımın, gözümün kayması engelleyememekteydi. Öncelik talep ediyorlardı. Merak ediyordum. Arada dayanamadığım oldu. On beş binden fazla kayıt... Kitaplığın yanı sıra bir de dosya dolabı vardı ve bir de sandık. İmzalı kitaplar, mektuplar, desenler, kışeler, de Yayınevi belgeleri... Sayfa kenarlarına alınmış notlar... Tiyatro broşürleri hatta... Arayıp da bulunamamış kitaplarla karşılaşmak... Beni yolumdan alıkoyan çok mazeret vardı. Ben maşumum yani.

Defter 1

Birinci defter 1937 tarihli. "Tahsisiz Yusuf'un Gemisiyle Barselon'a Seyahat" şiiriyle ilgili karalamaları ve "Piraye Ran" yazdığı sayfalar dikkat çekiyor. Hatta bu defterde ilk kez Nâzım, "Piraye Nâzım Ran" yazmış. Bilmeniz için 1943'te Soyadı Kanunu çıktı ancak Nâzım, soyadı almamakta direndi. Eşi Piraye ise hiçbir anlam içermemesi nedeniyle "Ran"ı seçti.

Defter 2

1938 Harp Orluku Davası boyunca tutulduğu Ankara Merkez Komutanlığı Hapishanesi'nde tuttuğu defter. Boyutu: 8,4x11,5 cm. Bu defterin en dikkat çekeni "Dışarıda bahar geldi karışım" ve "Bugün Pazar/ Beni ilk defa güneşe çıkardılar" diye başlayan ve sonradan "Bir Cezaevinde, Tecrütlü Adamm Mektupları" başlığı altında toplanmış 3 şiirin taslaklarını içermesi.

Defter 3

1938-1939 Erkin gemisinde ve İstanbul Tevkihanesi'nde kullandığı defter. Boyutu: 7,4x11,4 cm. Bu deftere Donanma Komutanlığı soruşturma notlarını düştü. Ancak ajandanın başındaki "Acenda Sahibinin" bölümüne adrese "Hapishaneler", Otomobil numarası (plakası) bölümüne de "Alay mı ediyorsun?" yazmış olması ilgi çekici.

Defter 4

1939 İstanbul Tevkihanesi'nde ve 1940 Çankırı Cezaevi'nde kullandığı defter. Boyutu: 8x13,5 cm. Nâzım bu deftere en sevilen şiirlerinden "Yine Ölime Dair" in şu dizelerini düştü: "Zevcem/ ruhu revanım/ Hatice Pirâyende/ ölümlü düşünüyorum, / geçen ömrümü düşünüyorum, /... / nasıl ve nerede ölişsek ölelim/ seninle biz/ birbirimizi / ve insanların en büyük davasını sevebildik/ -dövüştük onun uğruna- / yaşadık/ diyebiliriz."

Defter 5

1940'ta Çankırı Cezaevi'nde ve 1941'de Bursa Hapishanesi'ndeki defteri. Boyutu: 8,7x14 cm ve en kalın defter. Defterde "Çankırı'dan Piraye'ye Mektuplar" görüyoruz ve ünlü yazarın güce ve hesap kayıtlarını da bu defterde tuttuğu görüyoruz.

Defter 6

Altına ve son defter, 1941 ve 1942'de Bursa Cezaevi'nde cebindeki defter. Boyutu: 7x11 cm. Nâzım bu defterinde "Memleketimden İnsan Manzaraları" nı yazmayı sürdürmüştü.